

JEG VIL, DERFOR ER JEG

GODDAG TIL VILJEN

I 1637 skrev den franske filosof René Descartes sin mest berømte sætning: ”Jeg tænker, derfor er jeg.” Det kan der måske være noget om. Men helt passende som begyndelse til denne bog om vilje er franskmandens diktum nu ikke. Der er behov for en lille omskrivning, og så har vi den, begyndelsen altså: ”Jeg *vil*, derfor er jeg.”

Vores liv er bundet til viljen, og omvendt: **Vores vilje binder os til livet.** Vi sidder fast i livet, fordi vi vil det mere end noget andet. Er det overhovedet muligt at tænke sig vores tilværelse uden viljen, og hvad ville det i givet fald være, et sådant viljesløst liv?

Måske er viljen det mest grundlæggende træk ved vores måde at være i verden på; endnu mere grundlæggende end kærligheden, hadet, angsten, frygten, ensomheden; ja, måske viljen ligefrem er forudsætningen for alle disse så velkendte følelser i vores liv? Viljen er baggrundstæppet i den cirkusforestilling af skiftende sindstilstande og begivenheder, vi alle, dag ud og dag ind, optræder i.

Spørgsmålet om, hvilken rolle vores vilje spiller, har optaget filosoffer i årtusinder. Faktisk lige siden vores hjerne blev så veludviklet, at vi trådte i et reflekterende forhold

til os selv og blev det vidende og tænkende menneske. Vi tager ikke bare livet for givet som eger og vandbøfler.

Vi er for længst drevet ud af Edens have og sat i et tænkende og dermed splittet forhold til os selv og vores uudgrundelige liv. Spørgsmålet om menneskets vilje, herunder ikke mindst spørgsmålet om, hvorvidt vi har en fri en af slagsen, har sysselsat os fra antikken til i dag. Med god grund.

En af dem, der allermest ihærdigt forsøgte at få udredt problemet om den frie vilje, var F.W.J. Schelling, et af de skarpeste hoveder i den tyske åndshistorie. I sit hovedværk, *Om den menneskelige friheds væsen* fra 1809, gik han endda så vidt som til at påstå, at der slet ingen anden væren findes end "villen". "Villen er" ifølge Schelling intet mindre end "urværen".

EN HELT ALMINDELIG MORGEN

I morges vågnede jeg første gang klokken fem til lyden af mit vækkeur. Beklageligvis var jeg for udmattet til at stå op, trætheden vandt over de gode hensigter og den klare plan, der blev lagt aftenen forinden. Vi har her at gøre med det klassiske og i menneskesindet evigt tilbagekommende sammenstød mellem pligt og tilbøjelighed!

Sidstnævnte vandt, endnu en gang. Af samme grund sad jeg først ved skrivebordet klokken syv. Børnene har påskeferie, hvilket gør, at jeg har mere end vanskeligt ved at komme i seng inden midnat, og så kan selv de allerbedste intentioner og den mest stålsatte vilje blive sat skakmat i mødet med kroppens kendsgerninger.

Egentlig var jeg stadig så træt klokken halv syv, at jeg nemt kunne have sovet en time mere. Men op *ville* jeg. Ergo: Pligten endte med at vende stærkt tilbage.

De bedste dage i mit arbejdsliv er dem, hvor jeg sidder ved skrive- og læsebordet allerede klokken fire om morgenen, længe før den øvrige del af husets beboere vågner.

I dagbrækningen er min bevidsthed langt mere åben end senere på dagen, hvor verden konstant afleder min opmærksomhed og obstruerer enhver form for sammenhængende tankevirksomhed. Mens dagen endnu er i sin vorden, er det anderledes: Her hersker den fornødne indre og ydre fred, her er jeg fri for alle de former for støj, der senere på dagen i form af møder, telefonsamtaler, vejledning og en veritabel storm af elektronisk post reducerer min hjerne til en beholder for flimrende og vidt forskellige ind- og udtryk.

Da jeg – desværre – ikke er en maskine, kan jeg ikke programmere mig selv til at stå op, når vækkeuret ringer. Jeg kan forsøge, men hvis projektet skal lykkes, fordrer det, at jeg går rettidigt i seng. Alt dette kan kun ske, hvis jeg anstrenger min vilje til det yderste.

Nuvel: Klokken syv sad jeg ved skrivebordet. Ingen tvang mig til det, ligesom der ikke var nogen, der tvang mig til at lave en kop kaffe, spise en banan i skyndingen, tage et bad og børste mine tænder. Det lykkedes mig faktisk at gå forbi gårsdagens avis uden at værdige den et blik.

Desforuden, og endnu vigtigere: Det lykkedes mig de første par timer at holde mig væk fra min elektroniske postkasse. Giver jeg først efter for mine tankers trang til at

vandre snart hid, snart did, risikerer jeg, at alle gode skriveforsæt går fløjten.

GENNEMSYRET AF VILJE

Den ovenstående beskrivelse er yderst overfladisk og rummer kun et meget lille udsnit af en dags begyndelse. Vi kunne være gået langt mere detaljeret til værks og have set på, hvordan min vilje helt konkret kom til udtryk. Hvorfor lavede jeg for eksempel kaffe, før jeg spiste en banan? Hvorfor tog jeg et bad, før jeg børstede tænder?

Men vi kunne også gå en anden vej, løfte vores blik og betragte den korte episode i fugleperspektiv. Hvordan ser de overordnede rammer for de skitserede hændelser ud? Hvilket job har jeg? Hvilke overordnede mål har jeg sat mig for mit liv, hvad stræber jeg efter, hvad ønsker jeg – om overhovedet noget – at opnå med mit virke?

Uanset om vi går helt tæt på den korte episode eller bevæger os længere væk, er det åbenlyst, at vores liv består af en lang række viljesytringer. De kan snart være simple og lette at gennemskue, snart yderst indviklede og næsten umulige at redegøre for. Både for det indre, subjektive, og det ydre, objektive, blik.

I virkeligheden er det hele ret enkelt: Vi ved alle sammen – næsten helt uden at skænke det en tanke – at vores liv er gennemsyret af vilje. Schelling havde ret, da han sagde, at den mest grundlæggende form for væren er ”viljen”. Så langt så godt. Det er i det mindste en begyndelse.

FORNUFT ELLER FØLELSE?

De fleste mennesker sætter, antager jeg, deres vilje i forbindelse med deres bevidsthed. Det giver ingen mening at forestille sig en vilje, der ikke er rettet mod et mål. De to små ord "jeg vil" bliver altid efterfulgt af en beskrivelse af et mål.

Det kan være, at jeg vil lære at tale tysk. Og for at opnå det mål skal jeg udføre bestemte handlinger. Gode tysk-kundskaber kræver for eksempel, at jeg terper bøjningsformer for verber og adjektiver, og at jeg sætter mig ned og lærer, hvilke forholdsord der styrer akkusativ, genitiv og dativ.

I mange år gjorde jeg det faktisk, men ikke nok med det: I en længere periode på cirka seks-syv år førte jeg dagligt lister over vendinger og udtryk, jeg ikke tidligere var stødt på i det tyske sprog. Flere gange om dagen gennemgik jeg disse lister og lærte dem systematisk udenad. Hvorfor? Fordi jeg *ville* være god til tysk, ikke bare god til at tale det, men mindst lige så god til at skrive det.

Viljen er altså synonym med hensigt, formål, mål, intention. Vi vil altid opnå noget bestemt, og vores stræben ytrer sig af samme grund altid i og gennem vores bevidsthed. Det giver ingen mening at forestille sig en retningsløs viljesakt. *Vores evindelige gøren og laden fra fødsel til død består i en uafbrudt jagt efter store og små mål. Snart vil vi det ene, snart det andet.*

Den ene af mine tre sønner vil for eksempel ikke spille cello; han vil hellere spille tennis, trommer og badminton og sidst, men ikke mindst, computer. På et tidspunkt gav

forældrene op og skiftede tvangspædagogikken ud med det 'frie' valg. Nu spiller han, denne gang i den rigtige rækkefølge: computer, tennis, badminton og trommer. Han har – under et vist pres – *selv* valgt sine mål, ligesom jeg *selv*, dvs. af *egen* og dermed *fri* vilje har valgt at spise frugt i stedet for slik.

Lige siden slutningen af det 18. århundrede har en række førende tænkere med stor selvfølgelighed antaget, at viljen havde sæde i bevidsthedens fornemste organ, også kendt som fornuften. Mange af os vil endda – helt forståeligt – gå ud fra, at viljen er synonym med den *frie* vilje. At ville noget er nemlig ikke blot forbundet med et ganske bestemt forsæt; vi har samtidig en klar fornemmelse af, at vi kan gøre, hvad vi vil.

Det er jo mig og min fornuft, der bærer min vilje, og jeg kan gøre, hvad jeg vil. Ikke sandt? Når jeg befinder mig i et supermarked for at handle ind til aftensmaden, er der ingen, der blander sig i, om jeg køber broccoli, blomkål eller tomater. Det er noget, jeg helt selv afgør.

Vi hæfter af samme grund for vores gerninger. Som bekendt navnlig for de mindre pæne af slagsen. Hvis en person vælger at leve sit liv ude af trit med samfundets love og regler og for eksempel stjæler sine varer i supermarkedet i stedet for at betale for dem, tænker langt de fleste automatisk, at vedkommende havde muligheden for at lade være med at stjæle. Vel vidende at det koster at stjæle, ja, at det er forbundet med straf, hvis tyveriet opdages, vælger personen – af egen fri vilje – at rane ting uretmæssigt til sig.

Vi kan derfor spørge os selv og hinanden, om ikke